

ŞİİRİN MİLLİ BÜTÜNLEŞTİRİCİLİĞİ VE NURULLAH GENÇ'İN "GÜLNÂRE" ŞİİRİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Muhammed Hüküm*

ÖZET:

Şiir, tüm estetik değerinden öte bir dil ve kültür taşıyıcısıdır. Şiir, milletlerin tüm yaşam tecrübelerini bir estetik süzgeçinden geçirip ona biçim giydirdikten sonra tarihin sonsuz sürekliliğine bir işaret olarak bırakır.

Türk şiiri; M.S 8. yy.dan bu yana Türklerin hâkim olduğu tüm coğrafyaların, kültürlerin özünü dil içinde yoğurarak estetik malzeme halinde tekrar tekrar yeniden doğurmaktadır. Tanzimat'tan sonra her ne kadar Türk şiiri imparatorluk coğrafyasının etkilerinden kaçan, içe kapalı bir şiire doğru yönelmişse de özellikle Modern Türkiye Cumhuriyetine yakın imparatorluk topraklarının kültürel etkisini derinden derine söyleyişleri ile milli hassasiyetleri ile devam ettirmesini bilmiştir.

Azerbaycan; tüm siyasal, politik ve global gelişmelerden bağımsız olarak algılandığında yaşayan Türklüğün kültürel çekirdeklerinden biri olarak Türk şiirinin sesidir. Bu ses "iki devlet tek millet" ifadesi ile dilimize pelesenk olmaya yakışan bir sestir. Ve bu ses modern şiirimizde de zaman zaman duyulmaktadır.

Nurullah Genç'in "Gülnare" şiiri modern Türk şiirinin bilincinde Azerbaycan'ın ne kadar canlı bir "aşk"la yaşadığını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Hem dil, üslup bakımından hem de milletler arasındaki dil kültür bağlılığını göstermesi açısından önemlidir.

Biz bu çalışmamızda "Nurullah Genç'in "Gülnâre" şiiri çerçevesinde şiirimizdeki Azerbaycan algısı üzerine bir inceleme denemesi yapmayı hedefledik.

Anahtar Kelimeler: Gelenek, kültür, şiir, zihniyet

NATIONAL UNIFICATION OF POETRY AND AN ANALYSIS OF THE POEM OF "GÜLNARE"

ABSTRACT

Apart from its aesthetical value, poetry is the representation of language and culture. Turkish poetry is the reproduction of all the lands and cultures the Turks dominated, by uniting them within the language as an aesthetical value. After the period of Tanzimat (Reforms), Turkish poetry directed itself to a more conservative and a more away-from-Ottoman-poetry-effect nature. However, the effect of Ottoman poetry effect continued to influence the modern Turkish poetry covertly.

Azerbaijan, taken apart from political and global developments, is the voice of Turkish poetry as the cultural center of Turkic world. This voice came to be known as "two states, one nation."

The poem "Gülnare" by Nurullah Genç pictures how Azerbaijan lives in such a passionate way in modern Turkish poetry.

In this paper, it is aimed to analyze the perception of Azerbaijan in Turkish poetry focusing on the poem "Gülnare" by Nurullah Genç in terms of its language and style.

Keywords: Tradition, culture, poetry, mentality

* Okt. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü, 79000/KİLİS, mhukum@kilis.edu.tr

1. Şiir, Zihniyet ve Gelenek

Şiir, bilim tarafından ortaya çıkarılmış bir kavram değildir. Her insanın yaşamıyla tekrar ortaya çıkan bir dil olgusudur. Yaşam, bilimsel kalıplarla izah edilemeyecek bir durumdur. Yaşamı ifade eden, onunla birlikte vücut bulan “dil”dir. Bu yüzden şiir, yaşamın bir dil malzemesi haline gelişi olarak ifade edilebilir. İnsan, “Bütün yapıp etmeleriyle öteki var olan şeylerin yanında yerini alan bir varlık alanıdır.(Mengüşoğlu, 1988: 49)”. Bu varlık alanı içerisinde insanoglu; tüm yapıp ettiklerini belirli estetik kalıplar içerisinde şiire dönüştürür. Şiir bu bakımdan bir dönemin, bir yaşam tarzının bir kültürün sözcüsüdür. Sürekli bir değişim içindeki toplumsal süreçleri, bu süreçlerin içinden doğan, sanatçı “kendine özgü bakış açısı ve duyarlılığıyla var olanı seçer, ayıklar, yorumlar sonra da yine dönemine ve kendisine özgü bir teknikle bu malzemeden yeni bir yapı ortaya çıkarır (Aktaş, 2009: 19).” Şair yaşadığı toplumun gündelik, siyasi, ideolojik söyleminden öte; üslubunun derinliklerinde, toplumun genel hayat algısının biçimlendirdiği bir fikir nüvesi taşır. Bu bağlamda şiirin gelenekle ya da kültürle bağı koparması mümkün değildir. Ortaya konan şiir; ne kadar uçta, anlamsız ve marjinal olma kaygısıyla ortaya çıkarsa çıksın sonuç olarak malzemesi dil olduğu için kendi şiir geleneği ile açıktan görünmese de bir bağ kuracaktır.

Şiirin dil üzerinden devam ettirdiği kültürel bağ, Türk şiirinde daha farklı ve özel bir anlam taşımaktadır. Zira geniş bir coğrafyaya kültürel anlamda hâkim olmuş bir imparatorluğun kültürel mirası Türk şiirinin omurgasını oluşturur niteliktedir. Osmanlı İmparatorluğu hâkim olduğu topraklardan ziyade oluşturduğu kültür yapısıyla Doğu medeniyetinin sözcüsü olan bir “Kültür İmparatorluğu”nun sözcüsü olmuştur. Ve bu kültür imparatorluğu sınırlarla belirlenecek kadar dar bir çerçevede değildir. Baki'nin Hindistan'da dahi tanınması, Türk şiirinin en güçlü seslerinden Fuzuli'nin Azerbaycan Coğrafyasında yaşamış olması, Çağatay coğrafyasının büyük şairi Ali Şir Nevai'nin şiirlerini bugün dahi anlaşılabilir olması; bu kültür ortaklığının sınırların ve zamanın ötesinde olduğunun açık göstergeleridir.

Dil üzerinden yürüyen bu birlikteliğin, Türkiye Türkleri ile Azerbaycan Türkleri arasındaki bağın korunmasında büyük etkisi olmuştur. Türküler, masallar ve şiirlerle devam eden bu kardeşliğin modern şiir içinde de kendini göstermesi oldukça umut verici bir durumdur. Anonim eserler üzerinden devam eden zihniyet ortaklığının, şairlerin bireysel hassasiyetlerinde de kendine yer edinmiş olması geleneğin köklülüğüne işaret eden bir başka durumdur.

2. Sembol İmparatorluğunun Sultanı “Gül”

Şiir sanatı günlük dilin yüceltilmesi gayesini taşır(Özcan, 2003:116). Bu nedenle şiir dili günlük yaşamın somut alanından uzaklaşma eğilimindedir. Soyutla belirli biçimlerde bağlantı kuran şiir dili, kendince bir imaj ve imge dünyası yaratır. “Şiir, sadece imaja dayanmaz. Ancak imajsız şiir de şiir olmaz. İmaj, dilin

günlük düzeni içerisinde ona söz olma vasfını kazandıran en önemli unsurdur. Sanatın büyüdü dünyasında yer alan güçlü şairlerin mutlaka güçlü bir imaj dünyası vardır(Özcan, 2003:116). Bu imaj dünyası içinde "gül"ün tüm kültürlerde özel anlamları olmakla birlikte güzelliği temsil etme noktasında bir ortaklık oluşturduğu söylenebilir.

"İmajların yayılma alanında görünenin ötesindeki derin ve evrensel birliğe ulaşma ve onu çözümüleme arzusu da vardır." (Korkmaz, 2002:280). Bu bakımdan imaj ve semboller evrensel bir bilince yönelirken yeryüzünde herkesçe "güzel" olan simgeler üzerinden tanımlanır. Korkmaz imgeleri sınıflandırırken şiirlerde sıkça rastlanan ve çok makbul sayılan yayılğan (the expansive) imgeleri "gül kokusu" benzetmesi ile açıklar. Bu evrensel estetik anlayışı içinde gülün yerini göstermesi açısından oldukça ilginçtir.

Evrensel estetik imgesi olan gül temelde "estetik" kavramının somutlaşmış ifadesidir. Angellus Silesius'un

" Güle dair bir neden yok, gül açar, çünkü açar,

" Ne gözetir kendini, ne görülmek arzular."

Dizeleri gülün faydadan ve nedenden bağımsız düşünülmesi gereken bir estetik unsur olarak algılanmasını açıklamak üzere yazılmıştır adeta. Bu bizi Kant'ın güzelliğin kavramsallaştırılamayacağı düşüncesine götürür. "Gül" bu anlamda evrensel manada estetik kavramını en net biçimde somutlayan nesnedir.

Türk-İslam şiiri kendi etki alanı içinde yarattığı şiir düşüncesi ve sözcük dağarcığı ile kendi "sembol İmparatorluğu"nu kurmuştur. Soyut ve metafizik alana yönelen, sürekli ötesini arayan bir şiirin evrensel estetik anlayıştan farklı olarak kavramlar yüklediği manalar farklı bir düzlem üzerine oturur. "Gül" de bu metafizik düşünceden nasibini almış sembolleşirken bünyesine oldukça geniş bir anlam alanı katmıştır.

Türk-İslam şiir geleneğinin içinde "gül" imgesi müstesna bir yere sahiptir. Estetiği ifade eden yönünün yanında İslam geleneğinin en önemli kavramlarını simgelemesi ona ayrı bir yer kazandırır. Gül divan şiirinde en çok sözü edilen çiçektir(Pala, 2002: 1982). Estetik açıdan güzelliği, tazeliği, rengi ve kokusu ayrı ayrı motifler içinde kullanılır. Fakat divan edebiyatında gülün en önemli kullanış biçimi "sevgili"yi ifade eden mazmun olarak kullanılmıştır.

"Gül" Türk-İslam şiir geleneği içinde "İslam Peygamberi Hz. Muhammed (S.A.S)'i temsil eder. Bu cumhuriyet sonrası Türk şiirinde kaynağını gelenekten alan şairlerden S. Karakoç'un "Çocukluğumuz" şiirinde şöyle ifade edilir.

Annemin bana öğrettiği ilk kelime
Allah şahdamarımdan yakın bana benim içimde
Annem bana gülü şöyle öğretti;
Gül Onun o sonsuz iyilik güneşinin teriydi

(Karakoç, 2009:26)

“Gül”ün bu yüklendiği anlama ek olarak Nurullah Genç’in şiirinde başlık olarak “nâr”(ateş) kelimesi ile gül kelimesini birleştiren bir kullanımla Azerbaycan coğrafyasında daha çok kullanılan bir isim olan “Gülnâre” ismi tercih edilmiştir. Bu isim gülün ve ateşin tüm çağrışımlarını Azerbaycan coğrafyası ile bütünleştirmekte ve hatta Azerbaycan’a bir sevgili vasfı yüklemektedir. Ayrıca “azer” sözcüğünün farsça olarak okunuşu “ateş” anlamı vermekte(Pala: 2002: 59) ve Azerbaycan ve “Gülnâre” sözcüğü arasındaki anlam ilişkisini kuvvetlendirmektedir.

3. Ortak Biçim Kullanımlarıyla Köprüler Kurmak:

Şiir üzerinden beslenen ortaklık damarı yalnızca şiirin ortak anlamları ve imgeleri paylaşması ile yetinmez. Şiirin dış yapısını oluşturan vezin, kafiye nazım biçimi, nazım şekli gibi kullanımlar da şiirin ana damarının ortaklığına delalet eden bir durum olarak telakki edilmelidir.

Nurullah Genç’in “Gülnare” şiiri biçim olarak; beyitlerle yazılmış olması, her beyitin kendi arasında kâfiyelenmiş olması gibi yönlerden Divân edebiyatı nazım biçimlerinden “mesnevi”yi çağrıştıran bir özellik kazanmasını sağlamıştır. Divan şiiri geleneğinde mesnevi nazım biçimi bugünkü Azerbaycan coğrafyasını da içine alacak şekilde kullanım alanı bulmuş Fars kaynaklı(Pala, 2002: 323) bir biçimdir. Şairin bu biçime yaklaşması ortak kültürel mirasın biçim üzerinden yakalanmasına olanak vermiştir.

Ben, yıpranmış sokaklar ortasında âvâre a
Sen, kırgın bir ülkenin süreyyası: Gülnâre a

Honçalı novroz gelir; bir de siyah ve sarı, b
Dalgalanır göklerde bir kuşun kanatları. b

Her nağme, dudağında çarpılmış karanfil, c
Sana tutkun atlılar şimdi yorgun ve sefil. c

Göğsünde, kıskandığım bir rüyadır kırmızı, d
Nerdesin, ey masallar ülkesini son kızı? d

....

Şiirde oluşturulmaya çalışılan bu biçimsel kalıp sadece nazım şekli ve birimi ile sınırlı değildir. Dize sonlarındaki ses benzerliklerinde daha çok zengin kafiyenin (Pala, 2002:263) tercih edilmiş olması yine divan edebiyatına ait bir

özellik olarak yeni şiirde de ortak kültürel mirasın canlandırılmasına yönelik bir durum olarak algılanabilir.

Âvâre- gülnâre, sarı-kanatları, karanfil-sefil, kırmızı-kızı, kitâbe(ye)-harâbe(ye)... gibi sözcüklerle yirmi beş beyitten oluşan şiirin, on dört beyitinin zengin kafiye ile kayıfeyelenmiş olması ve bu kafiyelerden bir kısmının uzun vokaller yardımıyla oluşturulmuş olmasının, şiirde Divan edebiyatı kültürüne yaklaşan bir algı yaratmasına katkıda bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bugünkü Türk ve Azeri şiirinin aynı ana damarın iki kolu olduğu bilincini gelecekte de diri tutmaktaki en güçlü etki elbette ki dil ortaklığı olacaktır. Konuşma dilinin ortaklığı dışında edebi eserlerde oluşturulan kelime dağarcığının ortaklığı iki ülke arasında dünyaya bakış, dünyayı algılayış biçiminin ortaklığının göstergesidir. Yine Divan şiirinin oluşturduğu dil imparatorluğu bünyesinde Fuzuli gibi güçlü bir bağdaştırıcının yaşamış olması ve "Leyla vü Mecnun'u yazmış olması iki milletin aşkı ve hayatı estetize ediş biçimlerinin ortak olduğunun göstergesidir. Bu aynı dünya görüşüne sahip iki kardeş ülkenin estetik üzerinden kardeşliğini göstermesi açısından oldukça değerli bir durumdur.

Genç, "Gülnâre" şiirinde oluşturduğu kelime dağarcığı ile yine ortak geçmiş üzerinden bağ kurma çabasını göstermektedir. Kullanılan kelimelerin bir kısmının Arapça ve Farsça olması kurulmak istenen bağlantının sadece ırk üzerinden yapılmadığını aksine ortaya konan ortak kültürel miras üzerinden olduğunun göstergesidir.

Azerbaycan, Nahçıvan, Karabağ, Bakü, Gence ifadeleri şiirin Azerbaycan için yazılmış olduğunu açıkça ifade eden kelimelerdir. Bu daha önce "Gülnâre" adıyla simgelenen sevgili imgesinin ardında Azerbaycan'ı taşıdığını açığa çıkarır.

4. Kültürel Ortaklık Üzerinden Biçimlenen İçerik:

4.1. Konu:

Şiirin konusu "aşk"tır. Şiirin ilk katmanında Gülnâre isimli bir kadına aşık olmuş; fakat ondan ayrı düşmesinin üzüntüsü içinde acı çeken bir âşık portresi çizilmektedir. Şiirin ikinci anlam tabakasında ise Azerbaycan'dan ayrı düşen Türkiye'nin onu kristalleştirmesi, ondan ayrıldığından dolayı çektiği üzüntü ve sıkıntıyı dile getirdiği ifade edilmiştir.

4.2. İzlek:

Şair iki milletin arasındaki bağı "aşk" kavramı üzerinden açıklarken çeşitli izleklerden yararlanmıştır. Bu izlekler: metnin, beşeri aşkı ifade eden anlam alanı ile Türkiye Türklüğü ve Azerbaycan Türklüğü arasındaki duygu ve kültür bağımlı ifade eden anlam alanını birbirine bağlamaktadır. Şiirdeki en kuvvetli izlekler "gül", "masallar ülkesi", "kadın", ve "ateş"tir.

4.3. Düşünce:

Azerbaycan Türklüğü ve Türkiye Türklüğünün kökleri ortak olmasına rağmen “Sovyetler, kendi yönetimindeki Azerbaycan’ın Türkiye ile yakınlaşmasından korktuğu için, Azerbaycan tarihi ile ilgili bir dizi sorunları ve Türkiye Azerbaycan ilişkilerini araştırmaya ambargo koymuştu (Mustafazade, 1998: 2).” Hatta “Kimi dönemlerde sadece Osmanlı’nın Azerbaycan’da kurulmuş bazı devletlerle yaptığı savaşlar tasvir edilir, böylece de Türkiye Azerbaycan halkının daimi düşmanı olarak kaleme alınırdı (Mustafazade, 1998:2).” Azerbaycan’ın bağımsızlığını kazanması ile bu önyargılı yönlendirmeler büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.

Ortak kültürel mirasa sahip iki ülkenin zaman zaman siyasi ve politik kopuşlara şahit olmuş olması şiirin temel felsefik problemini oluşturmaktadır. Özellikle şiirin yazıldığı dönemdeki kopuşun acısı, bir aşkın sevgilisinden ayrılığı ile anlatılmıştır.

4.4. Beyitlerdeki İmge açılımları:

Ben, yıpranmış sokaklar ortasında avare
Sen, kırgın bir ülkenin süreyyası: Gülnare

İfadesi ile oluşturulan şiirin ilk beyiti, bahsedilen ayrılığın her iki taraf için de acı veren bir durum olduğuna işarettir. “Gülnâre”nin kırgınlığı ve şairin âvareliği bu tarihi kopuşun ve ayrılığın acısını ifade eder niteliktedir.

Her nağme, dudağında çarpılmış karanfil,
Sana tutkun atlılar şimdi yorgun ve sefil.

Göğsünde, kıskandığım bir rüyadır kırmızı,
Nerdesin, ey masallar ülkesinin son kızı.

Dördüncü ve beşinci beyitlerde bahsedilen ayrılığın acısı umutsuzlukla perçinlenmiştir. Sana tutkun atlılarla kast edilen Türkiye Türklüğüdür. Geçmişte kalmış bir gücü özleyen, arayan; fakat bunun için çaba göstermeye takati kalmamış bir ruh hali içindeki bir milletin azabını dizelerde görmekteyiz.

Dokunmuyorsa kalbim o mazlum kitâbeye
Ay ışığı düşer mi kanlı bir harâbeye?

Sensiz çöl, ıssızlığın kahırla zehirlendi,
Yalnız bulutlar değil, vahalar da kirlendi.

Şiirin Milli Bütünleştiriciliği ve Nurullah Genç'in "Gülnâre" Şiiri Üzerine Bir İnceleme
Muhammed HÜKÜM

Mahşeri bir serabın ardından yürüyorum,
Gözlerini kaybeden bir kervan görüyorum

Geride, okunmayan silik izler kalıyor,
Kaktüs hala toprağı uykuda yakalıyor.

Altı, yedi, sekiz ve dokuzuncu beyitler, "Gülnâre" ile simgelenen Azerbaycan Türklüğünden kopuşun şairin çevresini algılayışındaki yarattığı tahribatı dile getirmektedir. Sevgilinin yokluğu ile çöl tüm kültürel anlamından sıyrılıp sadece ıssızlığı ifade eden kahredici, zehirleyici bir anlama ve görüntüye bürünmektedir. Mazide birlikte yaşanmış mutlu günler çöldeki izler gibi silinip gitmekte ve bu ıssızlık kaktüs imgesi ile tamamlanmaktadır.

Tarihin her sayfası soluyor pâre pâre,
Karasevda burcunu yıkıyorsun, Gülnâre.

Azerbaycan ufkunda bir divanedir gönül,
Böylesi tarümar olmadı belki de gül.

Toprak, bir bakışınla kızıl renge büründü,
Yıldızlar ülfet için gündüz vakti göründü.

Gözlerin binlerce yıl ötesinden yadigâr
Nerdesin, ey Bakü'den, Gence'den esen rüzgâr

Şiirin bu kısmında, başlangıçta aşk imgesi ardına gizlenen kültürel kopuşun gün yüzüne çıktığı söylenebilir. Azerbaycan sözcüğü ile yapılan ilk açılımı, "Nerdesin, ey Bakü'den, Gence'den esen rüzgâr." İfadesi tamamlamaktadır. Bu dizelerde Gülnâre'nin Bakü'den Gence'den esen rüzgâr olarak betimlenmesi sevgili ile coğrafya arasında kurulan ilginin açığa çıkmasını sağlamıştır. Aynı imge kullanımları şiirin devam eden kısımlarında da görülmektedir. Özellikle "Hazar acılarına ağlıyor kederinden" dizesi ve "Nahçıvan, hasretinle alevlenen bir çerağ /Seninle firâkını unutuyor Karabağ." Şiirin üzerine oturduğu temel dinamiği açık ve net bir şekilde ifade etmekle kalmıyor, İşgal altındaki Azeri topraklarının üzüntüsünü de dile getiriyor.

Şiirin son beyitleri olarak düzenlenen:

Göğsünde, kıskandığım bir rüyadır kırmızı
Nerdesin, ey masallar ülkesinin son kızı

Bırakıp gittin beni umarsız bir efkâre
Haber gönder, nerdesin, nerdesin ey Gülnâre

Beyitlerinin ilkinde “kırmızı” ve “masallar ülkesi” ifadeleri ile Azerbaycan; Gülnare ifadesi ile simgeleştirilen aşk ve bağlılık duyguları ile şiirin bir hülasası yapılmıştır.

Sonuç olarak Türk şiiri, Türkçeyi ortak bir kültür ve iletişim dili yaptıktan sonra(Çetin:2010-II:176) “millet” bilinci oluşturan, “kavimden millete; milletten milletler birliği olan Osmanlı İmparatorluğunun (Çetin, 2010:177) şiirine evrilmiştir. Türkiye Türklüğü ve Azerbaycan Türklüğü arasındaki bağ, estetik ve kültürel ortaklık şeklinde ortaya çıktığı için geçici politik değişimlerden etkilenmeden şiiri üzerinden varlığını devam ettirmektedir. Bu bağlamda bir kültür taşıyıcısı olarak bu bağın sigortasıdır. Şair bir dil işçisi olarak bu bağ estetik yardımıyla diri tutup bir anlamda toplumsal ve tarihi görevini yerine getirirken öte yandan da milletler arasındaki bağın kalıcılığını sağlamaktadır.

KAYNAKÇA:

Aktaş, Ş. (2009). *Şiir Tahlili*, (1. Baskı), Ankara, Akçağ Yay.

Çetin, N. (2010). *Şiir Tahlilleri*, (3. Baskı), Ankara, Öncü Kitap

Çetin, N. (2010-II) *Milli Doğruluk Yeniden*,(1. Baskı), Ankara, Öncü Kitap

Karakoç, S. (2009). *Gün Doğmadan*, (6. Baskı), İstanbul, Diriliş Yay.

Korkmaz, R.(2002). *İkaros'un Yeni Yüzü Cahit Sıtkı Tarancı*, Ankara, Akçağ Yay.

Mengüşoğlu, T. (1988). *İnsan Felsefesi*, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Mustafazade, T.T (1998), 18. yy.da Osmanlı-Azerbaycan İlişkilerinin Başlıca Merhaleleri, http://www.karam.org.tr/Makaleler/1356851388_mustafazade.pdf den alınmıştır.(Giriş Tarihi:07.06.2011)

Özcan, T. (2003). Şiir Sanatında İmajın Yeri ve Önemi ve Bunun Cemal Süreya'nın Şiir Dünyasına Uygulanması, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, 115-136*

Pala, İ. (2002). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü* (6. Baskı,)İstanbul, L&M Yay.